

BENJAMIN ZIEMANN

CONTESTED COMMEMORATIONS**Republican War Veterans and the Weimar Political Culture**

(Vitatott megemlékezések. Köztársaságpárti háborús veteránok és a weimari politikai kultúra. Studies in the Social and Cultural History of Modern Warfare. Cambridge University Press, Cambridge, 2013. 328 o. £60.00 \$US99.00 ISBN 9781107028890)

Kulturális emlékezet és nagy háború. Két népszerű kulcsszó, két olyan témakör, amely különféle aspektusait könyvtárnyi frissen megjelent irodalom tárgyalja. Benjamin Ziemann e két nagy halmaz metszéspontján az első világháború emlékezetéről írt monográfiát bőséges empirikus kutatási anyagra támaszkodva. A szerző ugyanis az első világháború után alakuló veteránszervezetek világát kutatva vonja le a nagy háború történelmi tapasztalatára és a weimari köztársaság politikai kultúrájára vonatkozó következtetéseit. Ziemannt a háborút követően létrejövő, a köztársasággal szimpatizáló szervezetek érdeklik, arra keresi a választ, hogy a vesztt háború utáni jelentős társadalmi támogatottsága ellenére, miért nem tudott a köztársaságpárti, inkább baloldali háborús emlékezet uralkodóvá, mesternarratívává válni. Ezenközben rávilágít az emlékezési szertartások és társadalmi szervezetek számos gyengeségére is, amelyek például a nőkhöz való viszonyulás tisztázatlanságában is megnyilvánultak. A nők háborús tapasztalata, a hadiözvegyek helyzete ugyanis a veteránszervezetek nyitottságának állandó hangoztatása ellenére marginális téma maradt csupán, több társadalmi szervezet nem is fogadta el a nők tagfelvételi kérelmét. Ugyanígy ellentmondásos jelenség volt, hogy bár a republikánus szervezetek általában mérsékelt pacifista irányvonalat képviseltek, voltak közöttük olyanok, amelyek tagjai egyenruhát és katonai kitüntetések is hordtak. Továbbá a köztársaságpártisághoz való viszonyulásban is megmutatkozott egyfajta ambivalencia, a háborús megemlékezéseken ugyanis hangsúlyosan jelentek meg a vilhelmiánus elitből jövő tisztek és a munkáshátherű közkatona közötti ellentétek, azok hangnemt a szerző értékelése szerint „mérésékelt szocialista, osztályalapú megközelítésmód” jellemezte. Ezzel ugyanakkor, mutat rá Ziemann, jelentősen megnehezítették annak lehetőségét, hogy például a katolikus munkások, akik nem szimpatizáltak egy ilyenfajta szemlélettel, támogassák törekvéseiket.

„A nagy háború teremtette meg a háborús katonahalottak újfajta közösségi, az állam által is támogatott kultuszát” – írja Gyáni Gábor az első világháborút követő megemlékezési szertartásokról. Ugyanakkor Németország külön úton járt a megemlékezések tekintetében. A kötet címválasztásából is érzékelhető módon, Ziemann könyve a weimari háborús emlékezet és a veteránok által szervezett megemlékezések ellentmondásait mutatja be, nem igyekszik azokat lenyesegetni, elsimítani. Az „anomáliák” hangsúlyozásakor nem egyszer ikonikus történések, így Reinhart Koselleck vagy Mosse mára szinte klasszikussá vált megállapításaival is bátran vitába száll, amikor azok általános, akár túl leegyszerűsítő, a weimari emlékezetet homogén egységként értelmező megállapításait vitatja. A szerző alapos kutatások és elemzések sorával igyekszik alátámasztani következtetését, miszerint Franciaországgal vagy Angliával ellentétben a weimari köztársaság nem alakított ki átfogó nemzeti emlékezési gyakorlatot, ehelyett az egymással vetélkedő értelmezéseknek és emlékezeti helyeknek köszönhetően a nagy háború utáni német háborús emlékezetnek éppen a vitatottság az egyik legfontosabb attribútuma.

Az egységes nemzeti emlékezet hiányát Németországban éppen a központi megemlékezési helyszín körüli viták és egy széleskörűen elfogadott központi emlékezeti hely kialakításának elmaradása mutatja legbeszédesebben. Ziemann e kérdésben egyetért Reinhart Koselleck értékelésével, aki a központi emlékmű hiányát a birodalom „föderális berendezkedésével” magyarázza, amely elősegítette egymással versengő regionális emlékhelyek kialakulását. A veteránszervezetek belső világának alapos elemzése mellett a könyv legérdekesebb fejezetében a szerző ennek további okait keresi, illetve a központi emlékmű (sikertelen) helykeresésének folyamatát mutatja be. A nemzetközi kitekintésből kitűnik, hogy Nagy-Britannia és Franciaország alakította ki elsőként saját nemzeti emlékezeti helyét a háborút követően. A központi megemlékezések mindkét fővárosban

az 1920-ban felavatott ismeretlen katona sírja körül szerveződtek, amelyet a városi tér kitüntetett, szimbolikus helyszínein, Londonban a Westminsteri apátságban (a királyok temetkezési helyén), Párizsban a sugárutak metszéspontjában álló, hagyományosan a nemzeti gyász helyszínéként is szolgáló Diadalív alatt helyeztek el. Az ismeretlen katona sírja és alakja a névtelen, idegen földben nyugvó halottak mellett ugyanakkor az egész nemzetet, annak háborús veszteségeit szimbolizálta. Nem véletlen, hogy a következő évben számos más országban, így az Egyesült Államokban, Olaszországban, Belgiumban és Portugáliában is ilyen emlékműveket állítottak. De a későbbiekben számos vesztes államban is megjelent a központi emlékhelyként funkcionáló ismeretlen katona sírja: 1927-ban Ausztria, 1928-ban Bulgária, 1929-ben Magyarország is felavatta saját emlékművét. Budapest egyik reprezentatív közterét is e gondolat jegyében nevezték el Hősök terének, ahol az ismeretlen katona sírjának szerepét a szimbolikus, hamvakat nem rejtő Hősök emlékköve töltötte be, ezt 1929. május 26-án, a Hősök emléknapiján avatták fel. Érdekes megfigyelni ugyanakkor, hogy Németországban az ismeretlen katona sírja az antant megemlékezésekhez való kötődése miatt sem vált népszerűvé. Az ismeretlen katona alakja, a háború névtelen hőseként azonban itt is megjelenik a népszerű háborús regényekben. A szerző annak folyamatát is érzékelteti, hogyan kerül át a szimbólum a populáris világháborús irodalomból a politikai szimbolika világába, ahol a náci párt sikerrel sajátítja ki azt. A fronton harcoló, ismeretlen katona alakját talán először megörökítő, mérsékelt baloldali háborús veterán író, Karl Brögert ötvenedik születésnapján, 1936-ban maga Joseph Goebbels köszöntötte fel, írását pedig még abban az évben újra kiadták. A harmincas évek elejétől ugyanis a szintén háborús veterán Adolf Hitler egyre szívesebben alkalmazta magára a szimbólumot, beszédeinek fordulataiban egyre gyakrabban az ismeretlen, névtelen katona alakját öltve magára. A metafora továbbvitelével a negyvenes évek elején Németország úgy jelenhetett meg a náci propagandában, mint „az egyetlen olyan ország, ahol az ismeretlen katona nem halott, hanem él”.

Benjamin Ziemann könyve alapos elemzések segítségével, ugyanakkor olvasmányos stílusban mutatja be minden angolul olvasó érdeklődő számára, hogyan próbálták feldolgozni a világégést követően Németországban a háború tapasztalatát, illetve annak folyamatát, hogyan kerültek ennek során a republikánus értelmezések egyre inkább defenzívába, majd hogyan maradtak alul a populista náci propagandával szemben.

Tulipán Éva

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

LÁZÁR BALÁZS

KRAJOVAI ÉS TOPOLYAI

BÁRÓ KRAY PÁL

TÁBORSZERNAGY KATONAI PÁLYÁJA

